

לך-לך - "עשרה דורות": עבודת נח ועבודת אברהם

השיחה: לקוטי שיחות חלק ט"ו שיחה א' לפרשת לך-לך • siha.beiyoun@loubavitch.fr

כנגד כל רעתם, והצילם מן הפרענות. אך נח לא יוכל להצילם, כי לא היה צדיק כל כך, [ולא התמסר לקרבם ו]למלא התסרונות. [ולכן אברהם] נטל שכר כלם, מאחר שכלם נצטוו לעשות טובה, וזה אינו עושה, וחברו מקים צויו וצווי עצמו - מדת הדין נותנת שטיט חלקו וחלק חברו בגן עדן.

מהו המקור למושג זה - שאדם אחד יכול לקחת החלק בגן עדן של חברו? אכן, הדבר נכתב מפורשות בגמרא:

גמרא חגיגה טו, א: מאי דכתיב "גם את זה לעמת זה עשה האלקים" (קהלת ז, יד)?⁵ ... הקב"ה ברא צדיקים - ברא רשעים, ברא גן עדן - ברא גיהנם. כל אחד ואחד יש לו שני חלקים, אחד בגן עדן ואחד בגיהנם, וזה צדיק - נטל חלקו וחלק חברו בגן עדן, נתחייב רשע - נטל חלקו וחלק חברו בגיהנם.

ועפ"ז מובן, שמכיון שנח לא כל כך התפלל והתעסק עם אנשי דורו, הוא לא היה יכול לקבל את חלקם בגן עדן.⁶

מקור 3 - ההכרח שלעשרת הדורות הראשונים אין שכר בגן עדן

אלא שעפ"ז, נשאלת שאילה יסודית: אם נח לא קיבל השכר של הדורות שקדמו לו, מי קיבל את שכרם? והרי בגן העדן, כל חלק וחלק הוא מדויק, עם מטרה ברורה, וכדברי הזוהר:

ע"פ זוהר חלק א' כז, א: "ויקח ה' אלקים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" (בראשית ב, טו): לעבדה - אלו רמ"ח מצוות עשה, לשמרה - אלו שס"ה מצוות לא תעשה.

גן העדן נועד לאדם לתכלית ולמטרה מסוימת. לכן לא ייתכן שישאר בגן עדן מקום "פנוי". לפיכך הכרחי לומר, שלעשרת הדורות שמאדם ועד נח לא היה מלכתחילה שום חלק - שכר.

אך עפ"ז יש להבין: במה "עשרת הדורות" הראשונים "הכעיסו" הקב"ה באופן ששונה וגרוע יותר מן הקבוצה השנייה של "עשרת הדורות", עד כדי כך שלא היה מגיע להם שום שכר?!

מקור 4 - "להודיע עד כמה": החידוש בארץ אפיו של הקב"ה

כמו כן אינו מובן: על שני הקבוצות של "עשרת הדורות" נאמר במשנה: "להודיע כמה ארך אפים" - להודיע סבלנות הקב"ה. לכאורה מהו מחדשת לנו המשנה בזה, וכפי שהמהר"ל שואל:

ע"פ דרך חיים להמהר"ל על פרקי אבות שם: הלא זהו פסוק מפרש: "ה' ארך אפים" (לצדיקים ולרשעים)? אלא שהחידוש במשנה זו הוא "עד כמה", שהקב"ה מאריך אפיו אפילו "עשרה דורות". כי אין מספר שעולה יותר מן עשרה. כי אחר המספר של עשרה - חוזר כבראשונה לגמרי ואין כאן השתנות.

אלא שגם עפ"ז עדיין יש להבין, מהו ייחודיות המספר "עשר" למה הקב"ה מאריך אפיו דווקא עד "עשרה דורות", בדיוק?

⁵ שאלה זו נשאלה שם לרבי מאיר ע"י "אחר", אחרי שיצא לתרבות רעה.

⁶ **לקה מתקדם:** במחזור ויטרי (המיוחס לרבנו שמחה, תלמידו של רש"י), מפרש שאברהם קיבל שכר כנגד מה שהיה ראוי לכולו, כאותה שמצינו בתלמוד: לעולם יקדים אדם לבית הכנסת כדי שימנה עם עשרה ראשונים. שאפילו הם מאה נוטל שכר כנגד כולם. הכא נמי נוטל כנגד הצדיקים שהיו באותם הדורות! החידוש כאן הוא שאברהם פשוט נטל (לא רק 'כנגד שכרם', אלא) עצם שכרם...

⁷ כמוכר ברש"י שלח יד, יח. ומביא שם שבתחילה משה לא רצה שהקב"ה יאריך אפיו לרשעים, והקב"ה אמר לו שיצרך לכך בעתיד... ואכן, משה ניצל זאת אחר"כ.

הערה למגיד השיעור: שיחה זו נראית קצרה, אבל בעצם עשירה מאוד במקורות, בנגלה ובחסידות, כדי להסביר החילוק המהותי בין "עשרת הדורות" מאדם ועד נח, ומנח עד אברהם - ועל ההוראה המופלאה שבזה בעבודת האדם. ותן לחכם ויחכם עוד.

הקדמה:

בפרשתנו, מתחילים לספר על חיי אברהם אבינו: על השפעתו על העולם (לשכנעם באמונה בה' אחד), ועל עמידתו בניסיונותיו השונים (מסעו אל ארץ ישראל; הרעב שמצא בהגיעו שם; חטיפת אשתו שרה במצרים; המלחמה נגד המלכים להציל את לוט וכו').

בעצם, כדי להבין מעלת עבודת אברהם אבינו, יש צורך לחזור לזמן בריאת העולם - להתעכב על צורת העבודה של כל הדורות עד אז.

אכן, בפרקי אבות ישנה משנה המחלקת את עשרים הדורות הראשונים של עולמנו לשני תקופות כלליות: "עשרה דורות" מאדם עד נח, ו"עשרה דורות" מנח ועד אברהם. ובכך מראה המשנה על החילוק הכללי בין עבודת נח לעבודת אברהם אבינו.

נתעכב היום על משנה זו, ונוציא ממנה הוראה בעבודת ה', בעז"ה.

מקור 1 - שני קבוצות של "עשרה דורות"

במשנה בפרקי אבות (שהם "מילי דחסידותא"¹), נאמר כך:

פרקי אבות ה, ב: (1) עשרה דורות² מאדם ועד נח - להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול. (2) עשרה דורות מנח ועד אברהם - להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסין ובאין, עד שבא אברהם וקבל עליו שכר כלם.

הרי לנו כאן שני קבוצות של "עשרה דורות", ששניהם "הכעיסו" את הקב"ה, ובכל זאת התוצאה שונה לגמרי: בנח זה הסתיים עם 'מבול', ובאברהם זה הסתיים עם זה שקיבל שכר כולם... לכאורה, מהו נקודת החילוק בין קבוצות אלה?³

מקור 2 - הגדרת השכר שאברהם קיבל, והטעם שרק הוא קיבלו

רבינו יונה מתעכב על זאת, וגם על עוד שאלה מהותית: אם "עשרת הדורות" מנח עד אברהם "הכעיסו" הקב"ה - איזה שכר היה מגיע להם, שאברהם קיבל? וכך מפרש רבינו יונה:

רבינו יונה⁴ על פרקי אבות שם: [בעשרת הדורות מנח עד אברהם] לא נאמר "עד שנפרע מהן" (כמו שנאמר על עשרת הדורות הראשונים) - כי אברהם אבינו מלא כל החסרונות, ועשה טובה

¹ בהתוועדות המקור (עמ' 429) נאמר כך: מכיון שעניין פרקי אבות הוא "מילי דחסידותא", מבארים שם העניין של "בעשרה מאמרות נברא העולם", כדי להוסיף חיות ועידוד בלימוד התורה וקיום המצוות - בשלשת העמודים שעליהם העולם עומד. [וכפי שנבאר בארוכה במהלך שיחה זו, בעז"ה].

² רש"י: "עשרה דורות וכו' - צא וחשוב בפרשה". [עשרת הדורות מאדם עד נח: אדם, שת, אנוש, קינן, מהלאל, ירד, חנוך, מתושלח, למך, נח. מנח עד אברהם: שם, ארפכשד, שלח, עבר, פלג, רעו, שרוג, נחור, תרח, אברהם].

³ ועיין בלקו"ש ח"ג נח (אות ו' ואילך) בביאור ההוראה באופן אחר: מעלת דור הפלגה היתה בכך שנהגו בינם לבין עצמם באהבה ורעות, ולכן, אף שהם רצו להילחם, כביכול, בקב"ה - עונשם היה פחות מדור המבול שחטאו בגזל וכו'.

⁴ **ביוגרפיה:** רבינו יונה בן רבי אברהם גירונדי 'החסיד', חי בגירונה וברצלונה שבספרד במאה ה"ג, ונפטר בטולידו בשנת 5024 (1263). היה בן-דודו, מחותנו וידידו של הרמב"ן, הושפע הרבה משיטת הלימוד של בעלי התוספות. חיבר פירוש על מסכתות רבות בתלמוד, כולל על מסכת אבות.

כל הנ"ל יובן בהקדים, שרבי יהודה הנשיא סידר את המשניות בסדר ובדיקור רב⁸, ובמיוחד כשמדובר בסדר **באותו הפרק**⁹.

ובכן, המשנה **הקודמת** למשנה דידן, אומרת כך:

פרקי אבות ה, א: בעשרה מאמרות נברא העולם¹⁰. ומה תלמוד לומר? והלא במאמר אחד יכול להבראות! אלא (1) להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות¹¹, (2) ולתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

ובכן, יש לומר שזהו הביאור לסדר שסידר רבי למשניות אלה: כהמשך למשנה א', בה למדנו על שכרם ועונשם של שני סוגי בני-אדם (רשעים שמאבדים העולם וצדיקים שמקיימים העולם) - מלמדת המשנה שאח"ז על דוגמאות, לאותם סוגים: (א) "עשרה דורות מאדם ועד נח" - הם היו בגדר רשעים **שמאבדין** את העולם, ולפיכך **הענישם** הקב"ה עם מי המבול.

(ב) "עשרה דורות מנח ועד אברהם" - אמנם גם הם "היו מכעיסין ובאין", אבל אברהם אבינו "קיים" את העולם והוא יצר והביא 'קיום' על כל עשרת הדורות הללו¹², ולכן כבר היה מגיע לדורות אלה עניין של 'שכר', ואברהם הוא זה שקיבלו, וכנ"ל.

מקור 6 - החילוק הפנימי ביניהם: רע מוחלט ורע היכול להתהפך

אלא שעדיין לא מובן: מהו, בסופו של דבר, ההבדל בין שני סוגי הדורות - מדוע ניתן היה לקיים רק את הקבוצה השנייה, בעוד הקבוצה הראשונה נידונה מראש **לאבדון** מוחלט¹³?

ובכן, החילוק **הפנימי** שבין שני קבוצות דורות אלה הוא כך¹⁴: ובהקדים, שכשם שבמלחמות של בני ישראל, כפשוטן, היו דברים שהיו מצווים **להחריב** ולהחריב, והיו דברים שבזזו ולקחו כשלל¹⁵ - כמו כן, במלחמה נגד הרע שבעולם ישנם שני סוגים של רע, וכתוצאה מכך ישנם שני אופנים ל"טיפול" בהם: (א) ישנם דברים בעולם שהם רעים **לחלוטין**, שאין בהם שום טוב - דברים כאלה צריך לאבד ולהשמיד, לגמרי.

⁸ **לקהל מתקדם:** ועד כדי כך, סדר המשניות פועל נפקא מינה להלכה: לדוגמא, ב"מחלוקת ואח"כ סתם" - אם יש מחלוקת במשנה אחת, ובמשנה מאוחרת יותר, מובאת 'סתם' אחת מהשיטות, לבדה - שההלכה כ'סתם'. ורק 'סדר המשניות' יכול לקבוע בדיקור איזה משנה קדמה לחברתה...

ועיין תוספות בבא קמא קב, א: "אין סדר למשנה - דפעמים היה שונה שלא על הסדר ושמה תחילה שנה ב"מ ואחר כך ב"ק אבל ודאי אח"כ סדרן רבי על הסדר".

⁹ **לקהל מתקדם:** אפשר להוכיח זאת גם מהפרק שלנו: משנה ב' היא המשנה עליה אנו דנים כאן ("עשרה דורות"), בעוד משנה ו' דנה על "עשרת הדברים שנבראו בין השמשות" (בבריאת העולם) - והרי משנה זו קודמת בזמן, ולמה לא נשנתה קודם? ומכך מוכח שיש סדר מדויק במשניות, וכפי שנבאר במשנה דידן.

¹⁰ רש"י: בעשרה מאמרות וכו' - ט' "ויאמר" הן [בתחילת פרשת בראשית], ו[הפסוק] בראשית נמי מאמר הוא שנאמר "בדבר ה' שמים נעשו".

¹¹ רש"י: "לכך טרח כדי ליתן פרעון גדול לרשעים שמאבדין את העולם שטרח הקב"ה כ"כ לבואו בעשרה מאמרות וכדי ליתן שכר טוב ומרובה לצדיקים וכו'".

¹² וכלשונו רבינו יונה הנ"ל, שאברהם "מלא כל החסרונות" של אנשי דורו.

¹³ **בדרך אפשר:** אמנם, הסברנו לעיל שאכן זה היה "באשמת" נח שלא התעסק עם אנשי דורו, ולכן לא "מלא חסרונותיהם", אבל עדיין אינו מובן המקור למה שבארנו במקור 3, שלעשרת הדורות הראשונים, לא היה מגיע - מלכתחילה - שום חלק בגן עדן. מדוע באמת שהם לא יזכו לשום שכר? מה הם עשו כבר?

¹⁴ **הערה למוסר השיעור:** מכאן ועד סוף השיחה הוא ביאור ע"פ חסידות, סביב הפרקים הראשונים בתניא. לקהל שאינו רגיל למושגים אלה, יש להתעכב כדי להסביר היטב מהו החילוק בין "רע שניתן להעלות", ל"רע שא"א להעלות".

¹⁵ והיה צורך לצייט בדייקנות. ולדוגמא, שאול המלך רצה לקחת הצאן של זרע עמלק כביזה (להעלותם כקרבתות), ואת נשותיהם בשבי - בעוד הקב"ה ציווה להחריב אותם ולהרגם. אי-הציות להקב"ה עלה לנו ביוקר, עד שמזה נולד המן! הקב"ה אמר אז מפורשות: "הנה שמוע [להוראותי - יותר טוב] מן צב טוב!"

(ב) וישנם דברים אשר למרות שבגלוי אין הטוב שבהם נראה, יש בהם בכל זאת ניצוץ טוב, ומשום כך אין לאבדם, אלא יש "לטפל" בהם עד אשר "קיימו" אותם, ו**הפכום** מרע לטוב¹⁶.

וזוהו ההבדל בין שני סוגי הקבוצות הנ"ל: עשרת הדורות מאדם ועד נח השתייכו לסוג הרע שאין בו שום טוב, ולכן הקב"ה היה "מוכרח" להכחידם לגמרי, בעוד העשרת הדורות המאוחרים יותר, היו מסוג רע שניתן להפוך לטוב, וזה מה שעשה אברהם.

מקור 7 - הטעם לכך שהקב"ה מחכה דווקא "עשרה דורות"

והנה, זהו הטעם לכך שהקב"ה מאריך אפו ומחכה עד "עשרה דורות" דווקא, מכיון שהשלימות המלאה של הטוב ושל הרע - בנויה על המספר **עשר**¹⁷, של **עשר** בחינות, כמובא בתניא:

תניא פרק ו: כמו שנפש האלקית כלולה מעשור ספירות קדושות .. כף הנפש דסטרא אחרא מקלפות נגה (הנפש הבהמית) .. כלולה מעשור כתרין דמסאבותא, שהן שבע מדות רעות .. ושכל המולידם הנחלק לשלש¹⁸.

לפיכך מאריך הקב"ה אפו, ומחכה לחזרה בתשובה, עד "עשרה דורות", כלומר, עד ש"ההכעסה" תהיה **בכל** עשר הבחינות של הרע, ורק אז - (כשממש 'אין ברירה') - הקב"ה כבר מעניש.

מקור 8 - ההוראה: שני סוגי "עשרה דורות" גם באדם

וזוהי ההוראה - שגם אצל האדם (הנקרא "עולם קטן"), קיימים שני סוגים של "עשרה דורות" (כמו שישנם ב"עולם הגדול"):

כאשר אדם שקוע במשך "עשרה ימים" תמימים [בכל בחינותיו] בעניינים בלתי רצויים, ובכל זאת "טוב לו" - הוא עלול לחשוב בטעות, שמצב זה יימשך. על כך אומרת המשנה, שטוב זה הוא רק מפני שהקב"ה "מאריך אף" אך בהכרח סופו להיפסק¹⁹...

לפיכך אדם זה צריך "להביא עליו את מי המבול" - לבטל לגמרי עניינים בלתי רצויים אלה. אך אין די בכך: כדי להשלים ולתקן את עברו, ה"עשרה ימים" תמימים שעברו, מוכרח הוא לעסוק בעבודה השנייה, "עשרה דורות" של "קיום"²⁰, להפוך החושך של העבר לאור מוחלט²¹, ועד שיזכה "לקבל שכר כולם", נאו!

¹⁶ **לקהל מתקדם:** (א) בתניא פ"ו מוסבר החילוק בין הלשון "אסור" - שהניצוץ האלקי שבו הוא "בבית האסורים" (enchainé), ולא ניתן להעלותו לקדושה, ל"מותר" (délié) - שהניצוץ שבו אינו 'אסור', וניתן להעלותו ע"י ברכה וכו'.

(ב) דוגמא למושג על דבר אסור שאי אפשר להעלות, הוא עניין "שריפת הפרה", כמוסבר בלקו"ת, ש"פרה" רומזת למעשים רעים שהם "רע גמור מצד עצמם". לכן שורפים אותה, כי "אין לה תקנה אלא ביטולה והעברתה מן העולם". ונשאר רק האפר המראה על כוח המתאוה, שאיננו "רע מצד עצם עצמותו". עיי"ש.

(ג) דוגמא למושג שישנו דבר שניתן להעלות, הוא הסיפור בגמרא מנחות מד, א על תלמיד אחד שהיה זהיר במצוות ציצית, ופעם היה לו ניסיון עם אישה זונה, ובזכות מצוות ציצית ניצול מזה ברגע האחרון. אותה אישה כ"כ התפעלה מזה שהלכה והתגיירה (מאהבת ה'), ולבסוף ביקשה להתחתן עם תלמיד זה, והסכימו לה, ו"ואותן מצעות [של המיטה] שהציעה לו קודם באיסור, הציעה לו בהיתר".

¹⁷ תניא אגה"ק פכ"ג: "שמעתי מרבתי, שאילו נמצא מלאך אחד עומד במעמד עשרה מישראל ביחד, אף שאינם מדברים בדברי תורה תפול עליו אימתה ופחד בלי גבול ותכלית משכינתא דשריא עליהו עד שהיה מתבטל ממציותו לגמרי".

¹⁸ **לקהל מתחיל:** מבואר בתניא פ"ג ואילך, שהמסגרת של כל נפש אלוקית ונפש בהמית כלולה מעשר בחינות: ג' שכליים: חכמה, בינה ודעת; וז' מידות: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות. כל אדם בנוי מבחינות אלה. וזוהי עבודת האדם: הקב"ה נותן בחירה חפשית לאדם, האם ישתמש בבחינות אלה לטוב או לרע (לדוגמא: אם ישתמש בחכמתו לדברים חיוביים או שליליים). ויש להרחיב.

¹⁹ כמובא בקונטרס ומעין מאמר י"א פרק ב', כמה טעמים לכך שרואים לפעמים רשעים שטוב להם. ומבהיר שמה, שבכל זאת, לכל דבר יש גבול וסוף... עיי"ש.

²⁰ בהתוועדות המקור מציין לאגרת התשובה פ"ט, שאם היה רגיל לקרות אחד, יקרא ב' דפים - שזהו בפשטות כדי להשלים את העבר. ויש לעיין עוד, ההוראה.

²¹ **בדרך אפשר:** הגם שב"עולם הגדול" העשרת דורות הראשונים לא תוקנו, מעלת התשובה היא שיכולה להפוך גם את הרע המוחלט שהאדם עשה - לטוב!